

Türkiye-Güney Afrika
Cumhuriyeti İlişkileri:

TARİH, KİMLİK VE DEĞİŞİM

2002 yılında AK Parti Hükümetinin iktidara gelmesi ile birlikte Güney Afrika ile ilişkilerde bir canlanma görülmeye başlanmıştır. 3-5 Mart 2005 tarihlerinde dönemin başbakanı Erdoğan, Güney Afrika'yı ziyaret eden ilk Türk başbakanı olmuştur. Bu ziyaretin ardından ikili ilişkilerde güçlü bir ilerleme kaydedilmiştir.

Abdurrahim SIRADAĞ

Türkiye ve Güney Afrika Cumhuriyeti coğrafi olarak iki farklı kıtada olmasına rağmen bu iki ülkenin dünya politikasında çok önemli bir yeri vardır. Türkiye coğrafi olarak çok önemli bir konumda bulunurken Güney Afrika Cumhuriyeti ise Afrika kıtasının en gelişmiş ülkesidir. Güney Afrika Cumhuriyeti, Türkiye için Sahra-altı Afrika bölgesi ile ilişkilerini geliştirebilmek için bir stratejik merkezken, Türkiye de Güney Afrika Cumhuriyeti için hem Orta Asya ülkeleri hem de Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini geliştirebilmek için kilit bir rol oynamaktadır. Güney Afrika Cumhuriyeti, Sahra-altı Afrika bölgesinde Türkiye'nin en büyük ticari ortağıyken Türkiye, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Doğu Avrupa ülkeleri içinde en büyük ticari ortakları arasında bulunmaktadır. Bu çalışmada Türkiye ile Güney Afrika Cumhuriyeti ilişkilerini üç kısımda inceleyeceğiz. İlk kısım, Osmanlı Devleti'nin bu ülke ile geliştirdiği tarihi ilişkilerdir. İkinci kısım, Soğuk Savaş sonrasında değişen Türkiye ile Güney Afrika Cumhuriyeti ilişkileridir. Son kısım ise AK Parti Hükümetinin Güney Afrika Cumhuriyeti ile geliştirdiği siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileridir.

Osmanlı Devleti-Güney Afrika İlişkileri

Türkiye'nin Güney Afrika ile tarihi ilişkileri 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. 17. ve 18. yüzyıllarda İngiltere ve Hollanda tarafından Doğu Asya'daki ülkelerden Güney Afrika'ya köle olarak getirilen Müslümanlar, burada zamanla dinlerine yabancı kalmış ve bu durum dini konularda Müslümanlar arasında birçok ihtilafın ortaya

1999 yılında Türkiye'nin bu ülke ile toplam ticaret hacmi 275 milyon dolar iken 2000'li yılların başında bu rakam, 242 milyon dolara gerilemiştir. 2005 yılında ise bu ülke ile toplam ticaret hacmi 1.5 milyar dolarken bu rakam 2014 yılında 2 milyar dolara yaklaşmıştır.

çıkmasına neden olmuştur. 1862 yılında Osmanlı Devleti, Güney Afrika'daki Müslümanların eğitimlerine katkıda bulunmak amacıyla İslam alimi olan Ebubekir Efendi'yi bu ülkeye göndermiştir. Ebubekir Efendi, Osmanlı Devleti'nin bu ülke ile güçlü tarihi ilişkilerin geliştirilmesinde en önemli rolü oynamıştır. Ebubekir Efendi, burada okullar açarak Müslümanların İslam dinini öğrenmelerini sağlamıştır. 1869 yılında Arap alfabelerini kullanarak yerel dil olan Afrikaans dilinde bir İslam ilmi hali eserini hazırlayan Ebubekir Efendi, toplumun dini, kültürel ve sosyal alanda gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1960 yılında Ebubekir Efendi'nin bu eseri, Hollandalı bir akademisyen olan Mia Brandel-Syrier tarafından İngilizceye kazandırılmıştır. Ebubekir Efendi, Güney Afrika'ya getirdiği fes makineleri ile ülkedeki yerli Müslümanların fes giymelerini sağlayarak burada Osmanlı kimliğinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Güney Afrika'daki Müslümanlar, Osmanlı Devleti'ni İslam dünyasının lideri olarak görmekteydi. Bu münasebetle Osmanlı Devleti'nin Hicaz Demiryolu inşası projesi için 1900 ile 1907 yıllarında Güney Afrikalı Müslümanlar Osmanlı Devleti'ne 366.551 pound göndermişlerdir. Ayrıca buradaki Müslümanlar, Osmanlı sultanlarının doğum günleri

için özel kutlama programları yaparak Osmanlı Devleti'ne manevi olarak bağlılıklarını gösterirlerdi. Cuma hutbelerinde özellikle Osmanlı sultanlarının isimleri zikredilir ve onlara dua edilirdi. 1911 Libya Savaşı'nda Güney Afrikalı Müslümanlar Osmanlı ordusuna maddi destekte bulunmuşlardır. Güney Afrikalı Müslümanlar, 1919 ile 1922 yılları arasında Kurtuluş Savaşı'na destek için 17.634 lira ve 875 pound göndermişlerdir. Osmanlı Devleti aynı zamanda bu ülkedeki Müslüman nüfusun korunması için diplomatik ilişkilere de önem vermiştir. Örneğin, Osmanlı devleti, buradaki ilk fahri konsolosluğunu 1861 yılında açmıştır. 1914 yılında ise Osmanlı vatandaşı olan Mehmet Remzi Bey Johannesburg'a Osmanlı'nın ilk konsolosluğunu atanmıştır. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Türkiye'nin Güney Afrika Cumhuriyeti ile ilişkilerinde büyük bir kopukluk ortaya çıkmıştır. Özellikle de hilafetin 1924 yılında kaldırılması, Güney Afrika'daki Müslümanlar tarafından hayal kırıklığı ile karşılanmıştır. Yeni cumhuriyetin kurucuları, Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile birlikte toplumda yeni bir kimlik inşa etme süreci içerisinde girmiş, toplumun Osmanlı Devleti ile olan dini, kültürel ve sosyal kimliğini yok etmeye çalışmıştır. Kemalist

elitler, Osmanlı'nın Afrika kıtası ile geliştirdiği güçlü tarihi ilişkilerin geliştirilmesini Türkiye'nin yeni kimlik inşasının geleceği için bir tehdit olarak görmüş ve dış politika Batılı temeller üzerinde geliştirilmiştir. Kemalist elitin Batı merkezli dış politikası Güney Afrika ile ilişkilerin bozulmasında en önemli rolü oynamıştır.

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Güney Afrika Cumhuriyeti İlişkileri

1990'lı yıllarda Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte Türkiye ile Güney Afrika Cumhuriyeti ilişkilerinde bir canlanma görülmeye başlamıştır. Nelson Mandela, Şubat 1990'da ülkedeki ırkçı rejim tarafından serbest bırakılmış ve Mandela'nın 27 yıllık hapis hayatı, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile son bulmuştur. 1948 yılında Güney Afrika'da ırkçı Milliyetçi Parti'nin hükümeti kurması ile birlikte ülkede ırkçılık resmi olarak devlet politikası haline gelmiştir. Mandela'nın serbest bırakılması ile birlikte ülkedeki ilk demokratik seçimler, 1994 yılında yapılmış ve ülkedeki siyahlar seçimi büyük bir farkla kazanmıştır. Mandela 1994 yılında ülkedeki seçimleri kazanan ilk siyahi lider olmuş ve gerek ülkesinde gerekse dünyada ırkçı rejime karşı özgürlük mücadelesinin sembolü haline gelmiştir. 1994 yılında hükümeti kuran Nelson Mandela, Güney Afrika dış politikasının gelişmesinde radikal bir rol oynamıştır. Özellikle de Mandela Hükümeti insan haklarına dayanan bir dış politika mekanizması geliştirmeye başlamıştır.

1990'lı yıllarda Türk dış politikasında da önemli

değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile birlikte Türk dış politikası tek yönlülükten çok yönlülüğe yönelmeye başlamıştır. Ticaret odaklı bir dış politika geliştirilmesine büyük önem veren Turgut Özal, Güney Afrika Cumhuriyeti ile ilişkilerin geliştirilmesinde de büyük bir rol oynamıştır. 1991 yılında ırkçı Güney Afrika Hükümeti, İstanbul'da Afrika Ticaret Merkezi'ni açarak, Türkiye ile ticari ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek için önemli bir adım atmıştır. Ağustos 1991'de her iki, ilişkilerini konsolosluk düzeyine çıkartmış, 22 Ekim 1991'deyse ilişkiler, büyükelçilik düzeyine yükseltilmiştir. Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki ırkçı rejimin ülkedeki siyahlara yönelik katı ırkçı politikaları sebebiyle Birleşmiş Milletler ile birçok dünya devleti, Güney Afrika Cumhuriyeti ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini dondurmış, dünya politikasında yalnızlaşan ırkçı Güney Afrika devleti, bu uluslararası yalnızlığı Türkiye ile ilişkilerini geliştirerek zayıflatmayı hedeflemiştir.

Nelson Mandela Hükümeti ile (1994-1999) Türkiye ilişkilerinde üç önemli konu ilişkilerin bozulmasında önemli bir rol oynamıştır. Birinci sorun, Turgut Özal ile birlikte Türkiye'nin Güney Afrika'daki ırkçı rejim ile siyasi, ticari ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek için adım atması Mandela Hükümeti tarafından olumlu karşılanmamış, buna tepki olarak Mandela hükümeti Ankara'daki Güney Afrika Büyükelçiliğini kapatma kararı almıştır. İkinci olarak, Türkiye'deki Kürt sorunu, ikili ilişkilerin bozulmasında önemli bir sebep teşkil etmiştir. Nelson Mandela'nın

insan haklarına dayalı bir dış politika geliştirmesi, Türkiye'deki Kürt sorununa yaklaşımını etkilemiştir. Özellikle de terör örgütü PKK üyelerinin Avrupa'da Mandela'nın partisi Afrika Ulusal Kongresi (AUK)'nin önde gelenleri ile bir araya gelmeleri ve Türkiye aleyhine propaganda yapmaları, Mandela Hükümetinin Türkiye'ye bakışını değiştirmiştir. Mandela Hükümeti, ayrıca Türkiye ile yapılan tüm askeri anlaşmaları durdurmuştur. Bunun üzerine Türkiye, Güney Afrika devletini kırmızı listeye koyarak bu ülke ile askeri anlaşmaları tehlikeli bulmuştur. Nelson Mandela, 1991 yılında ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel tarafından kendisine verilen Atatürk Barış Ödülü'nü almayı, Türkiye'deki Kürt sorununu bahane ederek reddetmiştir.

Terör örgütü PKK'nın Mandela Hükümeti ile ilişkilerini güçlü tutmasını ve bu ülkede etkili lobi faaliyeti yapmasını o dönemdeki Türk dış politikasının pasif ve etkisiz olması ile açıklayabiliriz. Terör örgütü PKK, Güney Afrika'daki siyahların mücadelesini kendi mücadeleleri ile benzer görmüş ve bu ülkede Mandela'nın partisi ile ilişkilerin geliştirilmesine büyük önem vermiştir. Bununla birlikte terör örgütü PKK ile Mandela'nın partisi AUK arasındaki önemli farkları şu şekilde açıklayabiliriz. AUK, ırkçılığa karşı mücadelesinde hiçbir zaman sivilleri hedef almamıştır, ırkçılığın sona ermesi için ülkede telekomünikasyon merkezleri, televizyon binaları ve elektrik santalleri gibi önemli yerlere sabotaj amaçlı saldırılarda bulunmuştur. Bununla birlikte terör örgütü PKK özellikle mücadelesinde sivilleri hedef almış ve 30 binden fazla sivil

AK Parti Hükümetinin geliştirdiği Stratejik Derinlik Doktrini (SDD) Türkiye'nin Güney Afrika ile ilişkilerinin derinlik kazanmasında büyük bir rol oynamaktadır. SDD'ye göre, Türkiye coğrafi konumundan kaynaklanan gücünü uluslararası politikadaki gücünü artırmak için dikkatli kullanmalıdır.

insan hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Güney Afrika'da ırkçılık resmi olarak devlet tarafından uygulanmış ve ülkedeki siyahlar hiçbir siyasi, ekonomik ve sosyal hakları kullanamamıştır. Güney Afrika'daki ırkçı rejim, ayrıca beyazlarla siyahların evliliğini resmi olarak yasaklamıştır. Fakat Türkiye'de tarihi olarak buna benzer bir uygulama olmamıştır. Kemalist elitler, 1923 yılından sonra yeni Türkiye'nin inşasında Türk milliyetçiliğini katı bir şekilde uygulamak için adımlar atmış, ülkedeki farklı dini ve etnik grupların kendilerini özgürce ifade etmelerini engellemiştir.

AK Parti Dönemi Türkiye-Güney Afrika Cumhuriyeti İlişkileri

2002 yılında AK Parti Hükümetinin iktidara gelmesi ile birlikte Güney Afrika ile ilişkilerde bir canlanma görülmeye başlanmıştır.

3-5 Mart 2005 tarihlerinde dönemin başbakanı Erdoğan, Güney Afrika'yı ziyaret eden ilk Türk başbakanı olmuştur. Bu ziyaretin ardından ikili ilişkilerde güçlü bir ilerleme kaydedilmiştir. AK Parti iktidarında Mandela Hükümeti zamanında ortaya çıkan politik krizler aşılmış, ticari, ekonomik ve siyasi ilişkilerin gelişmesinde güçlü adımlar atılmıştır. Dönemin başbakanı Erdoğan, bu ülkeye ikinci ziyaretini 3-5 Kasım 2011'te gerçekleştirerek ikili ilişkileri en üst seviyeye çıkarmayı hedeflemiştir. Ekim 2003'te dönemin Güney Afrika Devlet Başkan Yardımcısı Jacop Zuma, Türkiye'ye resmi bir ziyaret düzenlemiştir. Bu ziyaret Güney Afrika Cumhuriyeti tarafından Türkiye'ye yapılan ilk üst düzey ziyaret olmuştur. Ayrıca 24-26 Mayıs 2010'da Güney Afrika Devlet Başkan Yardımcısı Kgalema Motlanthe ikili ilişkileri geliştirmek üzere Türkiye'yi ziyaret etmiştir.

1999 yılında Türkiye'nin bu ülke ile toplam ticaret hacmi 275 milyon dolar iken 2000'li yılların başında bu rakam, 242 milyon dolara gerilemiştir. 2005 yılında ise bu ülke ile toplam ticaret hacmi 1.5 milyar dolarken bu rakam 2014 yılında 2 milyar dolara yaklaşmıştır.

AK Parti Hükümetinin geliştirdiği Stratejik Derinlik Doktrini (SDD) Türkiye'nin Güney Afrika ile ilişkilerinin derinlik kazanmasında büyük bir rol oynamaktadır. SDD'ye göre, Türkiye coğrafi konumundan kaynaklanan gücünü uluslararası politikadaki gücünü artırmak için dikkatli kullanılmalıdır. Ayrıca Türkiye, Osmanlı Devleti'nin mirasını bir tehdit olarak değil, stratejik bir kazanım olarak

görmelidir. Bu bağlamda Türkiye, Afrika'da Osmanlı mirasının olduğu mekânlarla ilişkilerini daha güçlü tutmalıdır. SDD'ye göre, Türkiye ayrıca Afrika, Ortadoğu, Orta Asya ve Batı ülkeleri ile coğrafi derinliği olan bir ülke olarak tanımlanmaktadır. 2013 yılında Yunus Emre Kültür Merkezi Johannesburg'da açılarak Güney Afrika ile tarihi ve kültürel ilişkilerin canlanması amaçlanmıştır. Türkiye'nin Güney Afrika ile ikili ilişkilerini devam ettirebilmesi için Türkiye'de siyasi istikrarın devam etmesi büyük bir önem arz etmektedir. Zayıf koalisyon hükümetlerinin Afrika ile güçlü ilişkiler geliştirmesini beklemek çok zordur. Türkiye'nin Güney Afrika ile ilişkilerine önemli meydan okumalardan bir tanesi de Türkiye-Güney Afrika ilişkilerini yönlendirecek yetişmiş insan gücünün olmamasıdır. Bu ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi dinamiklerini anlayan gençlerin yetiştirilmesi elzemdir. Türkiye sadece Afrika'dan gelen binlerce Afrikalı öğrencilere ücretsiz eğitim imkânı vererek Afrika kimliğini güçlendirmemelidir. Türkiye'den de Türk öğrencilerin Afrika ülkelerindeki önemli Afrika üniversitelerinde eğitim almalarını güçlü bir şekilde teşvik etmeli ve destek olmalıdır. Örneğin, Güney Afrika'da dünyanın saygın üniversiteleri bulunmaktadır. Diğer bir meydan okuma ise Afrika ülkelerindeki büyükelçilik kurumlarının daha aktif olarak hizmet verme konusudur. Büyükelçilik kurumlarının ilgili ülkelerde insan odaklı aktif bir siyaset geliştirmeleri, ikili ilişkilerin derinlik kazanması için önemlidir. ○

Yrd. Doç Dr., Uluslararası Saraybosna Üniversitesi